

Сасин Г.В.

Кольорові революції: сутність, основні риси, причини виникнення та політичні наслідки

Сасин Ганна Володимирівна, здобувач кафедри політології і державного управління
Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна

Анотація. Дана стаття розкриває суперечливі проблеми дослідження теорій класичних революцій та нового типу революцій. У порівняльному аспекті характеризуються різні підходи до визначення поняття «революція» та «кольорова революція». В статті також вказується розгляд причин та цілей та відмінностей революцій для дослідження їхнього впливу на розвиток політичної системи.

Ключові слова: революція, політична революція, кольорова революція, демократизація

Феномен революції потребує теоретичного осмислення, яке представляє методологічну значимість для політологів, соціологів, істориків та інших дослідників, що займаються проблемами соціальних змін. Цим викликана необхідність постійної реінтернації феномену «революції» і перегляду наповнення поняття «революція».

Поняття «революція» є одним з найбільш дискусійних у філософській літературі. Американський соціолог Йордер пише, що слово «революція» є одним з широко поширених і невірно вживаних слів як в спеціальній науковій літературі, так і поза нею. Воно отримало безліч значень, що дозволяє його «легко, як шкіру хамелеона, пристосовувати до самих різних поглядів, використовувати в різних цілях» [14, р. 2].

Більшість вчених політичну революцію вважають складовою частиною соціальної революції. Вони виступають проти отождолення цих понять. Н. Симонія визначає соціальну революцію як епоху громадського перевороту, а політичну революцію – як приватний момент «цього громадського перевороту (політичний акт повалення старої влади, знищення старих відносин)» [8, с. 16]. С. Крапивенський так само вживає поняття «соціальна революція» як зміст епохи переходу до нової, більш прогресивної сходинок розвитку. «Тим самим ми відмежовуємося, – пише він, – від тих, хто під соціальною революцією має на увазі форму або спосіб переходу ...» [3, с. 315]. С. Крапивенський стверджує, що соціальні революції включають в себе переворот в економіці, політиці, культурі, моральний прогрес, ідеологічну та психологічну переробку суспільства [3, с. 316].

Найбільш відомою вважається теорія революції, обгрунтована К. Марксом. Позиція К. Маркса на революцію заснована на його інтерпретації історії людства у цілому. Відповідно до його вчення, розвиток суспільства супроводжується періодичними конфліктами класів, які, загострюючись, ведуть до революційних змін. Класова боротьба породжується нерозв'язними суперечностями, властивими будь-якому суспільству. Джерело суперечностей криється в економічних змінах продуктивних сил. У будь-якому відносно стабільному суспільстві існує баланс між економічною структурою, суспільними відносинами і політичною системою. Зі зміною продуктивних сил суперечності наростають, що призводить до відкритого зіткнення класів і, врешті-решт, до революції. Основою соціології революції К. Маркса було три принципових концепти: 1) революції викликані історичною необхідністю. Революційна ситуація – наслідок суперечностей між продуктивними силами і виробничими відносинами в умовах певного

способу виробництва; 2) невід'ємною частиною революції є конфлікт між домінуючим соціальним класом і новим «висхідним» з уже сформованою класовою свідомістю; 3) революції суттєво змінюють відносини між різними класами, що, у свою чергу, призводить до істотних змін у економічних відносинах, або завершуються переходом від одного способу виробництва до іншого. Теорія революцій К. Маркса стосувалася не тільки аналізу умов, які призводили до революційних перетворень, але й вказувала шляхи, які мали сприяти цим перетворенням. Р. Лібман запропонував класифікацію підходів до дослідження революції. Його висхідною точкою була теза про те, що теорія революції К. Маркса – базова для соціології революції, і багато сучасних концепцій є тією чи іншою мірою похідними саме від неї.

Якщо революція є справжньою, то вона, згідно своїм визначенням, не може бути вираженням чисто тимчасових фрустрацій або маргінальних порушень. Вважається, що передумовами чистої революції є «фундаментальні соціальні аномалії або кричущі прояви несправедливості, поєднання боротьби між елітами з більш широкими і глибокими соціальними факторами, подібними класовій боротьбі, соціальні зрушення, залучення в соціальний рух великих (особливо знову виникаючих) суспільних груп та їх політична організація».

За своїми результатами справжня, або чиста революція відрізняється, згідно Ш. Ейзенштадт, п'ятьма основними особливостями:

1. Насильницькою зміною існуючого політичного режиму, основ його легітимності і його символіки;
2. Заміною недієздатної політичної еліти або правлячого класу іншими соціальними групами;
3. Далекосяжними змінами у всіх найважливіших інституційних сферах, в першу чергу в економіці і класових відносинах; змінами, які спрямовані на модернізацію більшості аспектів соціального життя, на економічний розвиток та індустріалізацію, централізацію та розширення кола осіб, які беруть участь у політичному процесі;
4. Радикальним розривом з минулим;
5. На підставі своїх вкрай ідеологізованих, міленаристських уявлень учасники революції вважають, що революція здійснює не тільки інституційні та організаційні перетворення, але вносить зміни до моральності та виховання, які вона створює, або породжує, нової людини [2, с. 44-45].

Дж. Голдстоун критикував попередніх дослідників революцій за недооцінку конфліктів всередині еліти та міжкласових коаліцій і стверджував, що до теперішнього часу три покоління революційних теорій віджили

свій вік і назріла необхідність у новому, четвертому поколінні теорії революції.

Дж. Голдстоун переосмислив поняття «революція», уникаючи соціальної інтерпретації феномену. Він трактував революцію як нейтральне явище, яке характеризується примусовим усуненням форми правління, що супроводжується реконсолідацією влади новими групами, які реалізують управління через нові політичні інститути. З іншого боку, Дж. Голдстоун виступав за збереження принципу потенційної автономії держави, розмежовуючи процеси державного розпаду (state breakdown), та майбутньої боротьби за владу і державної реконструкції. Він констатував, що кожен із цих процесів є частково незалежним і потребує конкретно-каузального аналізу [11, р. 37].

Дж. Голдстоун виділив три основні джерела революції: проблеми з фінансуванням та виснаження ресурсів у державі, що передбачає зменшення ресурсів відносно державних видатків і зобов'язань та стосовно ресурсів потенційних внутрішніх і зовнішніх суперників; відчуження і конфлікт всередині самої еліти – наявності осіб, що мають вагомий вплив, обіймаючи ключові посади у державних структурах, що передбачає наявність протидії існуючому політичному курсу, створення коаліції і висування вимог системних реформ; високий потенціал мобілізації серед населення, який проявляється у прагненні груп населення покращити свої соціальні та статусні позиції за допомогою актів прямих політичних дій [12, р. 38–40].

Загалом вищенаведене покоління дослідників розробило модель базової інтерпретації феномену революцій, виділивши спільні риси, етапи і характеристики на основі аналізу великих революцій (англійської, французької, російської, американської). Їм вдалося розглянути революції як переломні точки в історії, підсумувати їх основні риси, ідеї та чинники.

Тривалий час політичні революції трактувалися як насильницький спосіб принципової зміни політичної системи, який здійснюється у ході збройної боротьби. Проте на сучасному етапі розвитку людства відбуваються революції й без застосування зброї. Вони і отримали назву «кольорових». Нині серед науковців немає однозначного визначення феномену «кольорової революції» та її особливостей.

Г. Почепцов зауважує, що «кольорові революції» – це процес зміни правлячих режимів, який відбувається під тиском масових вуличних акцій протесту, при підтримці та фінансуванні зарубіжних недержавних організацій [5, с. 11].

На думку І. Максимова, «кольорова революція» – це переворот, який здійснюється в країні з демократичним режимом, яка має певні внутрішні проблеми розвитку, який направляється та рухається інтересами третьої геополітичної сили [4, с. 9].

А. Самброс до особливостей «кольорових революцій» відніс:

1) «кольорові революції» можливі лише у тих суспільствах, які ще не розподілені на класи за капіталістичним принципом або ж ще не усвідомили цього розподілу;

2) формою революції є масові мітинги, демонстрації та пікетування, які проводить опозиція після проведення виборів, результати яких не задовольняють опози-

цію. У такому разі опозиція заявляє про фальсифікацію виборів і про порушення виборчих процедур. Масові протести призводять до проведення повторного голосування або до силового захоплення органів влади на чолі протестуючих і втечі головних політичних фігур з країни й проведенням виборів. В обох випадках до влади приходять опозиція;

3) революція проходить під антикорупційними та радикально-демократичними лозунгами;

4) напередодні революції утворюють численні молодіжні організації, які згодом формують так звані «польові загони революції»;

5) безкровний характер [7].

Як вважає О. Фефелова, «класичні революції XIX – XX ст. на своєму початковому етапі не є ні чисто політичним, ні економіко-політичним процесом, але являють собою, насамперед, ідеологічний і духовно-моральний переворот, який відіюється спочатку в суспільній свідомості, в «системі цінностей» основної частини суспільства і тільки потім – у його суспільному бутті» [9, с. 14–15], тобто у розбудові його соціально-політичних і економічних інститутів після захоплення влади революційною партією або коаліцією.

І. Максимов до факторів, які сприяють успіху «кольорових революцій», відносить: внутрішні та зовнішні. Основними внутрішніми факторами є: корупція; економічна напруга; етнічні конфлікти на території держави; відсутність будь-яких перспектив у населення. Дослідник зауважує, що в усіх випадках «кольорових» переворотів активну роль брав на себе «зовнішній гравець», без якого ні одна із проведених революцій ніколи б не відбулася. Цим гравцем, на думку автора, є США [4, с. 8–9].

Інший дослідник М. Макфол, визначає «кольорові революції» як явища, які здатні сформувані радикальний поштовх для демократичних перетворень та виділяє сім факторів, які необхідні для успішного проведення революції: наявність напівавтократичного, а не повністю авторитарного режиму; непопулярність існуючого політичного лідера; наявність єдиної та організованої опозиції; наявність незалежних ЗМІ, що повинні інформувати населення про фальсифікацію виборів; здатність опозиції мобілізувати населення для проведення акцій протесту; можливість незалежного виборчого моніторингу; розбіжність між коерцитивними силами режиму [13, р. 7].

Інший дослідник «кольорових революцій» С. Белковський визначив 10 факторів «кольорових революцій»: зовнішній тиск; делегітимізація; параліч вертикальної соціальної мобільності; протиріччя всередині владної еліти; відсутність проекту майбутнього; опозиційна сила; неможливість влади використати силу; регіонально-етнічні протиріччя; особиста унія бюрократів та політиків у правлячому класі; приводом для революції може бути фальсифікація виборів або серйозна локальна катастрофа [1, с. 63].

Сам технологічний алгоритм «кольорових революцій», на думку В. Пугачова, є наступним: виявляється енергетичний потенціал громадських груп, які здатні брати участь у революції; визначаються політичні об'єднання, які здатні стати двигуном політичного протесту; за допомогою спеціальних тренінгів готуються ударні сили революцій у воєнізованих молодіж-

них таборах; будується ланцюжок практичних цілей, які наближені до вимог мас; забезпечується перевага опозиції в електронних ЗМІ; використання видовищних масових дій для спонукання усіх незадоволених до активності; суспільство приводиться у стан анархії, починаються масові заворушення; управління здійснюється спеціально підготовленими спеціалістами; після захоплення влади починаються негласні чистки в державному апараті [6, с. 216–222].

Іншими словами, сутність революції в її традиційному розумінні міститься в особливій революційній ідеї, новій ідеологічній доктрині, формує вищі цінності і верховний сенс існування людини, в новому історичному проекті, практична реалізація якого і є революція, революційний процес.

З цієї точки зору «кольорові революції» не мають і навіть не припускають ніяких нових ідей – нових на-

віть для самих країн, в яких ці революції здійснюються. Це або відомі вже всім ідеї західної ліберальної доктрини (може бути, в більш радикальній формі), або радикальні проекти, що мали місце в релігійних доктринах, насамперед у ісламі. Як бачимо, «кольорові революції» є *безідейним процесом*.

За всіма існуючими рисами можна стверджувати, що «кольорові революції» мають зовсім інший характер ніж класичні, а отже відмінність їх причин, процесу протікання, а також наслідків до яких вони ведуть. Результатом «кольорових революцій» стає зміна людей у владі та зсуви в зовнішній політиці й міжнародних орієнтаціях. Рушійною силою, як правило, сучасного типу революцій, стає молодь, а важелем – високий рівень участі населення, а головним політичним завданням – заміна однієї еліти на іншу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барсамов В.А. «Цветные революции»: теоретический и прикладной аспекты / Владимир Александрович Барсамов // Социологические исследования. - 2006. - № 8. - С. 57-66.
2. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций / Ш. Эйзенштадт. - М.: Аспект-Пресс, 1999. - 416с.
3. Крапивенский С.Э. Социальная философия / С.Э. Крапивенский. - М.: Гуманитарный изд. центр «Владос», 1998. - 416 с.
4. Максимов И.В. «Цветная» революция – социальный процесс или сетевая технология? / Илья Вадимович Максимов / Монография. - М.: Книга по Требованию, 2010. - 116 с.
5. Почепцов Г. Революция. com. Основы протестной инженерии / Георгий Почепцов. - М.: Европа, 2005. - 532 с.
6. Пугачев В.П. Управление свободой / Василий Павлович Пугачев. - М.: КомКнига, 2005. - 272 с.
7. Самброс А. «Феномен цветных революций» / А. Самброс. - URL : http://politua.info/index.php?option=com_content&task=view&id=431
8. Симония Н.А. Страны Востока : пути развития / Н.А. Симония. - М.: Наука, 1975. - 383 с.
9. Фефелова О.А. Революционные трансформации на постсоветском пространстве в контексте развития политического процесса : автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Фефелова Ольга Андреевна ; [Место защиты: Акад. труда и соц. отношений]. - М., 2010. - 23 с.
10. Brinton C. The Anatomy of Revolution. Revised and expanded edition. - N.Y.: Vintage, 1965. - 310 p.
11. Goldstone J. An analytical framework // Revolutions of the late twentieth century. - Boulder: Westview Press, 1991. - 37-51 p.
12. Goldstone J. Revolution and rebellion in the early Modern World. - Berkeley : University of California press, 1991. - 600 p.
13. McFaul M. Transition from Postcommunism // Journal of Democracy. - Volume 16. - Number 3. - July 2005. - P. 5–18.
14. The Sociology of Revolution. - Chicago, 1973. - 183 p.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Barsamov V.A. The "color revolutions": theoretical and applied aspects / Vladimir Barsamov // Sociological study. - 2006. - № 8. - S. 57-66.
2. Eisenstadt Sh. Revolution and the transformation of society. Comparative Study of Civilizations / Sh. Eisenstadt. - M.: Aspect-Press, 1999. - 416s.
3. Krapivensky S.E. Social Philosophy / S.E. Krapivensky. - M.: Publishing Center for the Humanities "Vlados", 1998. - 416 p.
4. Maksimov I.V. "color" revolutions - social process or network technology? / I.V. Maksimov / Monograph. - Moscow: Book on Demand, 2010. - 116 p.
5. Pocheptsov G. Revolution. com. Fundamentals of Engineering protest / George Pocheptsov. - M.: Europe, 2005. - 532 p.
6. Pugachev V.P. Management of freedom / Vasily Pugachev. - M.: KomKniga, 2005. - 272 p.
7. Sambros A. "The phenomenon of color revolutions" / A. Sambros. - URL: http://politua.info/index.php?option=com_content&task=view&id=431
8. Simoniya N.A. Eastern countries: the development / N.A. Simoniya. - Moscow: Nauka, 1975. - 383 p.
9. Fefelova O.A. The revolutionary transformation of the former Soviet Union in the context of the development of political processes-sa: Thesis of dis. ... cand. polit. sc.: 23.00.02 / Fefelova Olga Andreevna; - M., 2010. - 23 p.

Sasyn H. The Colour Revolutions: essence, main features, reasons, and political effects

Annotation: The article is devoted to the study of contradictory theories of the classic revolutions and their new types. The comparative analysis of the different approaches to definition of the notions «revolution» and «colour revolution» has been done. The reasons, the aims, and the differences of the revolutions as well as their influence on the development of the political system were also described in the article.

Keywords: *revolution, political revolution, colour revolution, democratization*

Сасин А.В. Цветные революции: сущность, основные черты, причины возникновения и политические последствия

Аннотация: Данная статья раскрывает противоречивые проблемы исследования теорий классических революций и революций нового типа. В сравнительном аспекте поданы характеристики различных подходов к определению понятия «революция» и «цветная революция». В статье также рассматриваются причины, цели и различия революций, их влияние на развитие политической системы.

Ключевые слова: *политическая революция, революция, цветная революция, демократизация*